

MAKALE / ARTICLE:

KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİN DIŞ POLİTİKA ÇIKTILARINA YANSIMASI: ENERJİ POLİTİKALARI KONUSUNDA MERKEL-PUTİN GÖRÜŞMELERİNİN VE AB'YE ETKİLERİNİN NEO-KLASİK ANALİZİ*

THE EFFECTS OF INTERPERSONAL RELATIONS ON FOREIGN POLICY OUTPUTS: NEO-CLASSICAL ANALYSIS OF MERKEL-PUTIN MEETINGS ON ENERGY POLICIES AND ITS EFFECTS ON THE EU

Kübra ORUÇ**

ÖZET

Bu çalışmada neo-klasik uluslararası ilişkiler kuramı temelinde Vladimir Putin ve Angela Merkel arasındaki kişisel ilişkinin, Avrupa Birliği'nin enerji politikası üzerindeki etkileri açıklanmaktadır. Almanya ve Rusya arasında enerji konusu özelinde gerçekleştirilen ikili ilişkiler AB'nin ve dolayısıyla AB üyesi devletlerin enerji politikalarını etkilemektedir. Dolayısıyla doğal gazda en önemli tedarikçi konumunda olan Rusya'ya yönelik Almanya'nın, kendi çıkarlarına mı yoksa AB'nin çıkarlarına mı öncelik tanıyacağı sorusuna bu çalışmada yanıt aranmaktadır. Bu soruna verilecek cevaba, Almanya ile Rusya'nın enerji alanındaki kararlarının incelenmesiyle ulaşılmaktadır. Bu kapsamda uluslararası ilişkilerde liderler arasındaki ikili ilişkilerin, diyaloglar ve açıklamalar üzerinden etkisi açıklanmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde Almanya'nın AB'den ziyade kendi ulusal çıkarlarına öncelik verdiği tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Neo-klasik realizm; Enerji; AB; Vladimir Putin; Angela Merkel

* Bu çalışma Kübra Oruç'un Dr. Öğr. Üyesi Öner Akgül'ün danışmanlığında "Neo-Klasik Realist Teori Bağlamında Almanya ve Rusya Arasındaki İlişkilerin AB Enerji Politikasına Yansımaları" başlığıyla Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde tamamladığı yüksek lisans tezinin bir bölümün ilave kaynak eklenerek yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuştur.

** Kübra ORUÇ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: kbrresystblm@gmail.com, ORCID Number: 0000-0003-2671-2834.

ABSTRACT

The aim of this study is to explore how interpersonal relations between Angela Merkel and Vladimir Putin become effective on the EU energy policy on the basis of neo-classical international Theory. The bilateral relations between Germany and Russia are highly influential in the EU and therefore on the energy policies of the EU member states. In that sense, it is questioned in this study that whether Germany gives priority to its self-interests with Russia as the primary energy supplier or the EU's interests. In order to find out an answer to this question, the decisions of Germany and Russia on energy fields are examined by analyzing the content of bilateral discussions, negotiations and speeches. By the results of the findings, it is obvious that Germany prioritizes its energy policy considering its self-interest rather than safeguarding the EU's interest.

Key words: Neo-classical realism; Energy; EU; Vladimir Putin; Angela Merkel

1.GİRİŞ

Neo-klasik realizm, diğer realist teori varyasyonlarından olan klasik realizm ve neo-realizmdeki bazı varsayımları kabul ederken bu iki teorinin eksiklikleri dâhilinde geniş bir perspektiften ve farklı analiz seviyelerini süreç içerisine katarak dış politika kararlarını açıklamayı odağına alan sentez bir dış politika analiz teorisidir. Dolayısıyla neo-klasik realist teori, realizmin diğer türlerindeki indirgemeci dogmatizmden de kaçınmaya çalışarak en doğru sonuçlara ulaşmaya çalışmayı hedeflemektedir. Neo-klasik teorinin açıklanması noktasında iki önemli kavram olarak ifade edilen bağımsız ve bağımlı değişkenleri açıklamak gerekmektedir (Firoozabadi ve Ashkezari, 2016, s. 95). Bağımsız değişken olarak ifade edilen, devletler arasındaki göreceli güç dağılımıdır. Bağımlı, birim seviye ya da ara değişkenler olarak ifade edilenler ise; devlet liderlerinin algıları-imajları, devlet ve toplum arasındaki ilişki, yerel kurumlar ve stratejik kültür olarak kategorize edilebilmektedir (Lobell, Ripsman ve Taliaferro, 2009, s. 59).

Çalışmada uluslararası ilişkilerde liderler arasındaki ilişkilerin, uluslararası sisteme yansımaları bakımından üzerinde durulması gereken ve en önemli ara değişken kümesi elemanı konumunda olan değişken, lider algılamaları ve imajlarıdır.

Dış politika kararlarında merkezi bir rol üstelenen devlet liderlerinin, sistemik baskılara cevap verebilmesi durumunda karar vericinin psikolojik yapısı ve karakteri, dış politika çıktılarının üretilmesi noktasında önemli bir müdahale edici değişken konumundadır (Byman, Pollack'tan

aktaran Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016, s. 63). Dolayısıyla bu çalışmada da V. Putin ve A. Merkel arasındaki diyaloglar ve görüşmeler analiz edilirken iki lider arasındaki stratejik ve spesifik ilişkinin dış politika kararlarına ne şekilde etki ettiği, neo-klasik realist teorinin lider algılamaları üzerine odaklanacak şekilde açıklanmaya çalışılacaktır. İkili arasındaki ilişkinin diğer devletlerden ayrı tutmuş oldukları ve özel olarak ilişkilerini geliştirdikleri alan olarak enerji konusuna yoğunlaşmıştır. Bu noktada Rusya'nın enerji alanında sahip olduğu konum, özellikle başta Almanya olmak üzere AB'nin en büyük doğal gaz ithalatçısı olma gücü, yaşanan uluslararası krizler bağlamında AB düzeyinde enerji alanında dış politika kararlarına yansımaları noktasında Almanya'nın Rusya ile geliştirmiş olduğu ikili ilişkinin etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bilhassa enerji alanında Nord Stream (Kuzey Akım) I-II Boru Hattı projeleriyle Almanya ve Rusya arasında uluslararası sistemde var olan karşıt tepkilere rağmen geliştirilen ilişkide, iki lider arasında ülkelerinin birbirlerine karşı daha çok olumlu nitelikteki algılamaları ve imajları dış politika kararlarına yansımada belirleyici bir öneme sahip olmaktadır.

2.NEO-KLASİK ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ VE LİDER ÖZELLİKLERİ ANALİZİ

Neo-klasik realist teori, uluslararası ilişkiler literatürüne Gideon Rose tarafından (1998) kazandırılmıştır. Teorinin amacı; uluslararası sistem yapısının ve yerel aktörlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin dış politika çalışmalarına ne şekilde yansıdığını açıklamaya çalışmaktadır. Daha açık bir şekilde ifade edildiğinde neo-klasik realizm, sistemik unsurların/baskıların birim seviye/müdahale edici değişkenler aracılığıyla dönüştürülerek devletlerin dış politika kararlarını/çıktılarını nasıl şekillendirdiğini en doğru şekilde açıklamaya çalışan bir teoridir (Lobell ve diğerleri, 2009, s.13; Berenskoetter ve Williams, 2007, s. 59).

Çalışmanın giriş bölümünde bahsedilen bağımlı ve bağımsız değişkenler teorinin açıklanmasında temel kavramları oluşturmaktadır. Özellikle bağımlı değişkenlerin sayısı artırılabilir nitelikte olmakla birlikte bu değişkenlerin alt birim değişkenleri yani, her bir değişkenin dış politika sürecini etkilemesi bakımından önemli bileşenleri de bulunmaktadır. Örneğin, stratejik kültürün dış politika sürecine etkisini göstermesi noktasında ve aynı zamanda da devlet iktidarındaki iki önemli alt bileşen olarak, ideoloji ve milliyetçilik çıkmaktadır. Esasında bu bağlamda neo-klasik realist teori, devlet davranışlarını analiz etme

konusunda birbirine bağı pek çok değişkenlerin karmaşık etkileşimlerini açıklamaya çalışarak oldukça kapsamlı bir araştırma teorisi ortaya koymaktadır. Bu duruma dair somut nitelikte bir örnek olarak; devlet destekli milliyetçilik anlayışının var olduğu toplumlarda, devlet liderinin karar alma ve daha çok uygulanması noktasında ulusal güvenlik amaçlı kaynakları çıkarma ve kullanma kabiliyeti kolay bir şekilde olabilecektir. Aynı zamanda ideolojik anlamda da aşırı milliyetçi anlayışa sahip bir yönetimde özellikle dış politika kararlarının uygulanması konusunda herhangi bir engelle karşılaşılması adına liderin kısıtlanması söz konusu olmayacağından devletin, kısa süre içinde sistemik baskılara cevap verebilme yeteneğinin de maksimum düzeye çıkarılması söz konusu olabilecektir. Bu duruma Randall Schweller tarafından gösterilen en uygun örnek faşizm olmuştur (Haas ve Schweller'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016, s. 69; Lobell ve diğerleri, 2009, s. 219-220).

Neo-klasik realist teoride dış politika yürütücüsü (FPE: Foreign Policy Executive) olarak adlandırılan ve dış politika kararlarında en önemli kategoriyi oluşturan ara değişken kümesi içerisinde; devlet başkanları, başbakanlar, güvenlik-savunma ve dış politikadan sorumlu yetkililer vd. olmak üzere bireyler ve gruplar bulunmaktadır. Bu kategorideki kişilerin sahip oldukları bilgiler, stratejik kültürü, karakteri vd. özellikleri sistemik baskılara cevap verebilme konusunda, bu bireylerin algılamalarını etkilemekte ve bu da dış politika kararlarını şekillendirmesini sağlamaktadır (Ripsman ve diğerleri, 2016, s. 61-62). Bu noktada N. Leites tarafından ortaya konulan karar vericilerin kişisel özellikleri (çalışmada V. Putin ve A. Merkel özelinde olmak üzere), Alexander George, Ole R. Holsti ve Stephen Walker tarafından geliştirilen operasyonel kod yöntemi ile sistematik bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Operasyonel kod kavramı ilk olarak, liderin içinde bulunduğu siyasi ortama dair yaklaşımını; ikinci olarak da, liderin içinde bulunduğu siyasi ortamda kendisini ne şekilde tanımladığına dair iki bileşenden oluşmaktadır. Kısaca operasyonel kod, devlet adına karar vericinin/liderin sahip olduğu ana inançlar sistemi bütünü ve bilişsel yeteneklerinin ne şekilde somutlaştırılabileceğine dair ortaya konulan bir yöntemdir (Leites, George, Holsti ve Walker'dan aktaran Ak, 2010, s. 4).

Bu noktada çalışma açısından V. Putin ve A. Merkel'in lider özelliklerine bakıldığında; bu konuda Sprout'lar tarafından ifade edildiği üzere, bir liderin dünya görüşü, sahip olduğu bilgi birikimi, yaşı, tecrübesi uluslararasıdaki olayları algılamasını etkilemekte ve dolayısıyla bu durum da dış politika kararlarına yansımaktadır. Bu ifade V. Putin üzerinden açıklandığında, uluslararası ortamda ülkesel çıkarlarına yönelik herhangi bir tehdit algılandığında kendisi, sert

bir şekilde tepki verme potansiyelinin yüksek olduğu bir lider konumundadır. Bu durumun nedeni olarak da kendisinin bulunuş olduğu siyasi ortamda psikolojik olarak tehditleri yüksek derecede algılaması gösterilmektedir. Ayrıca bunun bir diğer nedeni olarak Sprout'lar, karar vericilerin zihinlerinin boş bir levha olmadığını iddia ederek bu levhanın geçmişte yaşadığı tecrübelerden sağladığı bilgilerle (kültürel, duygusal vd.) dolu olduğunu ve bunların etkisi dâhilinde algılamasını şekillendirdiğini ifade etmiştir (Sprout'lardan aktaran Ak, 2010, s. 1-3). V. Putin'in dış politika kararlarını uygulaması noktasında elde ettiği başarının nedeni olarak, vatandaşlarını kültür ve değerler temelinde anlaması ve bu yönde bir vizyon geliştirmesinden kaynaklandığı gösterilmektedir. Karizmatik bir lider özelliği taşıyan V. Putin'in, Rus kültürünün özellikle Boris Yeltsin döneminden sonra talep ettiği hükümeti kontrol eden, güçlü lider vasfına sahip olması da önemli özelliklerinden bir tanesidir. V. Putin doğru olduğuna inandığı kararlarının arkasında duran, özgüveni yüksek ve kriz zamanlarında risk almaktan korkmayan bir lider olarak uluslararası alanda gerçekleştirmiş olduğu hamlelerinde de görüldüğü üzere korkusuz bir lider imajı çizmektedir. Kendisi ile aynı vizyona sahip yönetici kadrosunu seçmesi de V. Putin'in stratejik anlamda mantıklı hareket eden bir lider olduğunu göstermektedir (Maniei, 2015, s. 6-7).

V. Putin'in parlak psikolojik yeteneklere sahip olması, sporcu kişiliğinin yanı sıra akıcı bir şekilde Almanca ve İngilizce konuşması, özellikle de ulusal ve uluslararası platformlarda bu yeteneğini sergilemesi, sahip olduğu bilgi birikimini ve diğer liderlerden ayrılan özelliklerini gözler önüne sermektedir (Sputnik: Putin yabancı dillerini konuşuyor, 2016). Aşırı kontrolcü yapıya sahip olmakla birlikte bu yetenekleri kazanmasında ve başarılı olmasındaki itici güç, geçmiş yaşantısında yoksul bir aile hayatı yaşamasından, KGB ve medeni hukuk eğitimi almış olmasından ve insanları etkileme konusunda da diplomasiyi motive edici bir güç olarak kullanma kabiliyetinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (Maniei, 2015, 8-9).

A. Merkel açısından lider özellikleri analizine bakıldığında; Almanya'da başarılı bir lider olunmasında ekonomik başarı sağlaması ve güvenilirliği önemli birer etken teşkil etmiştir (Ohr ve Oscarsson, 2003, s. 21). A. Merkel'in sahip olduğu öne çıkan özelliklerin; istikrar, uzlaşma, sağduyu ve ihtiyatlılık daha çok gençlik yıllarında Soğuk Savaş sürecinde yaşamış olduğu endişeden kaynaklanmakta olduğu ifade edilmiştir. Soğuk Savaş yıllarının vermiş olduğu tecrübe ile kazanmış olduğu sorumluluk ve diğer özellikleriyle birlikte herhangi bir olumsuz duruma istinaden hazır olma adına öngörülülük ve karşı plan yapma yeteneklerini kazanması da söz konusu olmuştur. Kendisinin desteklenmesindeki en önemli etkenlerden birisi, AB'de ekonomik kriz ve işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde Alman ekonomisinin

güçlü duruşunu ve işsizliğin düşmesini sağlaması olmuştur. Ayrıca sabırlı bir kişiliğe sahip olması, uluslararası sistemde rakiplerinin birbirlerini oyun dışı bırakıncaya kadar beklemesi de rasyonel bir stratejiye sahip lider olduğunu göstermektedir (Aljazeera: A. Merkel'in Sırrı, 2013).

Lider özellikleri, dış politika kararlarının uygulanması noktasında diğer ara değişkenler tarafından etkilenecek dönüşürdüğünde, bir devletin FPE modellerinde farklı senaryolara yol açabileceği öngörülmüştür. İktidar unsurunun birim seviye değişkenler vasıtasıyla (özellikle devlet-toplum ilişkileri, sivil toplum kuruluşları, FPE'deki diğer sorumlular, enerji şirketleri, lobi faaliyetleri, elit sınıfın çıkarları vd.) destek bulması bu noktada önemli olmaktadır. Aksi takdirde kısıtlı senaryo modeli olarak FPE C senaryosu ortaya çıkmakta ve bu durumda devlet, sistemik uyarılara zamanında cevap verememekte ve uluslararası sistemde tehlikelere açık bir durumda kalmaktadır. Bu değişkenlerden destek alındığı takdirde FPE A kısıtsız senaryo modeli ortaya çıkmaktadır. Bu senaryo modelinde devletin uyarılara cevap verebilme ve etkinlik kapasitesi en üst seviyede olmaktadır. FPE A ve FPE C arasında, biraz kısıtlı senaryo modeli olarak da FPE B bulunmaktadır. Neticede bu kısıtlamaların derecesine göre devletin (liderin ya da karar vericilerin almış oldukları kararların uygulanması noktasında engele takılma derecesi), uluslararası sistemik baskılar konusunda yanıt verme ve dengeleme stratejisinde etkinliğe ve başarıya sahip olmasını belirlemektedir (Lobell ve diğerleri, 2009, s. 64-66). Bu bağlamda hem ülke yönetimleri gereği hem de yerel düzeydeki değişkenlerin etkisi ile birlikte pazarlık payında bu değişkenlerin gücü ile liderlerin sahip olduğu kişisel özellikleri, imajları ve algılamaları dâhilinde Rusya FPE A modeli, Almanya FPE B ve AB'nin de enerji alanında Orta ve Doğu Avrupa bölgesi (doğal gazda yüksek oranda var olan bağımlılıkları nedeniyle dış politika kararlarındaki özerklik derecesinin minimum olmasından dolayı) için FPE C senaryo modeli uygun görülmüştür.

3. VLADİMİR PUTİN VE ANGELA MERKEL ARASINDAKİ İKİLİ GÖRÜŞMELERİN ANALİZİ

Bu başlık adı altında neo-klasik teori temelinde, kronolojik olarak V. Putin ve A. Merkel arasındaki görüşmeler ile açıklamalar daha çok enerji özelinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz gerçekleştirilirken liderlerin açıklamaları esas alınmakla birlikte uluslararası alanda enerji konusundaki güç dağılımında Almanya ve Rusya'nın sahip olduğu avantaj ve dezavantajların dış politika çıktılarına ne şekilde etkilediği değerlendirilmiştir.

Birinci Analiz (A1): Rusya, 2006 yılında Sekizler Grubu'nun (G8) başkanlığını devraldığında, bu platformda enerji siyasetini merkeze almayı amaçlamıştır. Enerji siyasetinde güçlü ve önemli bir aktör olan Rusya aynı zamanda bu dönemde güvenilir bir ortak ülke imajını da pekiştirmeye çalışmıştır. Ancak 2006 yılında Ukrayna ile yaşanan doğal gaz krizi, V. Putin'in çizmeye çalıştığı imaja gölge düşürmüştür. Moskova'nın, Kiev'e karşı tutumu, özellikle enerji alanında hiç de güvenilir bir ortak profili çizmediğini göstermiştir. V. Putin, ülkesinin enerji alanında sahip olduklarına dikkat çekerken diğer taraftan enerjinin silah olarak kullanılması, insan hakları ihlali, basın özgürlüğünün kısıtlanmasına dair eleştirileri de duymazdan gelmiştir (Krause, 2006). Bu bağlamda, Rusya'nın bir demokrasi platformunun başkanlığını üstelendiği dönemde dahi aykırı davranışlarda bulunduğu, uluslararası sistemin getirdiği kısıtlamalara göre davranmadığı görülmektedir. Doğal gaz krizlerinin yaşandığı dönemde V. Putin'in "güvenilir ortak" ifadesinin inandırıcılığı, diğer devletlerce gerçekçi bulunmamıştır. Rusya'nın bahsedilen alanlardaki bu güvenilirsizliği, Almanya özelinde de Gerhard Schröder zamanında göz ardı edilmiş ve çok fazla dile getirilmemiştir. Yasal bir kısıtlamaya tabi olmak istemeyen Rusya'nın, dış politikada nasıl bir davranış sergileyeceği ve bu eylemin hukuka uygunluğu daima sorgulanır nitelikte olmuştur. Dolayısıyla Almanya'nın, Rusya ile yaptığı her ortaklık, özellikle de enerji sektöründeki her adım, reelde şüpheli bir durum yaratacaktır.

İkinci Analiz (A2): 2006 yılında Finlandiya'da gerçekleştirilen AB Zirvesi'ne katılan V. Putin, AB'ye enerji tedarikinin sağlanması konusunda talep edilen güvenceyi vermemiştir. Bu kapsamda AB ile enerji alanında Ortaklık Sözleşmesi'ni imzalamamıştır. V. Putin'in ifadesinde, enerji alanında Rusya ve AB arasındaki işbirliğinin, tedarik eden ve edilen ülkeler açısından karşılıklı sorumluluk temelinde geliştirileceğini teyit etmeleri yönündeki açıklama, yine yasal bir zeminle güçlendirilmekten mahrum kalmıştır. Ortaklık Sözleşmesi'ne tamamen karşı olmadıklarını belirten V. Putin, bazı bölümlerin daha fazla açıklığa kavuşturulması gerektiğini, var olan AB liderlerinin baskılarına karşı ülkesinin hazır olmadığını belirtmiştir. V. Putin sözleşmenin, iki tarafın da çıkarlarına uygun olması yani, karşılıklı olarak çıkarların korunması dâhilinde işbirliğinin olması gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. AB Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso da Rusya'ya atfen, enerjinin fazla siyasileştirilmemesi gerektiğini söylemiştir. Buna ilaveten, enerji alanında işbirliğinin sağlanarak, AB ile en büyük enerji tedarikçisi olan Rusya açısından da enerjinin ülkeler arasında bağlayıcı bir alan olması gerektiğini ifade etmiştir. Barroso, enerjinin ayırıcı bir alan

olmaması gerektiğini ifade ederken de Rusya'nın, enerjiyi siyasi bir araç olarak kullanıp Ukrayna ile yaşanan doğal gaz krizi gibi sorunların yaşanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ukrayna ile yaşanan kriz AB ülkelerinin, Rusya'nın uyguladığı politikalar nedeniyle doğrudan enerji sıkıntısı yaşayabileceğini gözler önüne sermiştir ("Moskova, AB'ye enerji...", 2006).

Üçüncü Analiz (A3): 2007 yılında, doğal gaz sevkiyatında yaşanan sorunlar nedeniyle Soçi'de gerçekleşecek olan A. Merkel ile V. Putin buluşmasının gergin geçmesi beklenmiştir. %35'lik enerji ihtiyacını Rusya'dan karşılayan Almanya hem kendi ülkesi hem de AB üyesi ülkeler için enerjiye erişimde sıkıntı yaşamak istememektedir. Ancak 2006 ve 2007 yıllarında yaşanan sorunlar neticesinde Rusya'nın enerjiyi, dış politikada bir silah olarak kullanması söz konusudur. A. Merkel'in Soçi görüşmesi öncesindeki açıklamaları da gerginliğin tırmanmasına zemin hazırlamıştır. A. Merkel görüşme öncesinde, Rus petrolünün kesilmesine yönelik "kabul edilemez" ifadesinde bulunmakla birlikte V. Putin'in tam bir demokrat olarak nitelendirilemeyeceğini de belirtmiştir. A. Merkel'in, G. Schröder'e göre Rusya ile olan ilişkilerinde daha soğuk ve eleştirel bakış açısına sahip olması, Almanya'daki Rusya uzmanlarından olan Alexander Rahr'ın Moscow Times gazetesindeki ifadesinde şu şekilde belirtilmiştir: A. Merkel'den önceki dönemde Rusya ile daha sıcak olan ilişkilerin değişime uğradığını ve Rusya'nın, Almanya'yı stratejik bir ortak olarak tutma konusunda endişelenmeye başladığıdır. Bu nedenden ötürü de A. Merkel'in bu açıklamalarına, Moskova'nın gerginliği artırıcı şekilde cevaplar vermediğini belirtmiştir (Başlamış, 2007).

A. Merkel, Rusça bilmesinin yanında Rus edebiyatını da çok sevmektedir. V. Putin'in, KGB'de istihbarat subayı olarak beş yıl geçirdiği Almanya'da doğmuş bir kızı da bulunmaktadır ("That time Putin terrified...", 2017). Ancak her iki lider arasındaki ilişki, V. Putin'in G. Schröder ile olan ilişkisinden daha soğuk bir nitelik taşımaktadır. Özellikle de A. Merkel, Avrupa'da Putin açısından en vokal eleştirmenlerden birisi olmuştur ve 2014 yılında Kırım'ın ilhakını takiben Rusya'ya karşı Avrupa yaptırımlarını desteklemiştir ("Vladimir Putin denies...", 2019). A. Merkel ve V. Putin arasındaki ilişkilere bakıldığında; bir gazeteci olarak A. Merkel ile uzun yıllar geçiren ve onun biyografisini yazan Stefan Kornelius, iki lideri modern zamanların en tuhaf politik çifti olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Kornelius, her iki liderin de yakın yaşta olduklarını (A. Merkel 65, V. Putin 66), Doğu Bloğu içerisinde

doğduklarını ve Berlin Duvarı'nın yıkıldığı dönemde temel siyasi deneyimlerini kazandıklarını vurgulamıştır.

Fotoğraf 1: 2007 yılında Soçi'de A. Merkel ve V. Putin'in görüşmesi ("That time Putin terrified Merkel with his dog, and other reasons they won't get along at G20 summit", 2017)

Dördüncü Analiz (A4): 2007 yılında V. Putin, "Petersburg Diyalogu" kapsamında Almanya'ya geldiği zaman, Başbakan A. Merkel tarafından askeri bir törenle karşılanmıştır. V. Putin, bu diyalog kapsamında Almanya ile olan ikili ilişkilerin geliştirilerek farklı alanları da kapsayacak şekilde genişlemesini temenni etmiştir. A. Merkel de bu olumlu gelişmeler ve ifadeler karşısında özellikle Almanya'nın enerji alanındaki bağımlılığının azaltılması gerektiğini belirtmiştir. V. Putin, Almanya ile olan işbirliğinin görev süresinin dolmasından sonra da devam edeceğini, bu diyalog sürecinin sadece bir tartışma platformu olmadığını, somut projelere ve devletler arasındaki doğrudan temaslara da katkı sağladığını ifade etmiştir. V. Putin'in söylediklerinden de anlaşılacağı üzere bu dönemde görev süresinin dolmasından sonra parlamento ve devlet başkanlığı seçimlerinin yapılması yani, iktidarın yeni bir yapı kazanması, Almanya, AB ve Rusya arasındaki ilişkileri daha da geliştireceği yönünde olmuştur. İki lider, devletlerarası görüşmeden önce Weisbaden'de bir araya geldikten sonra A. Merkel, V. Putin'in ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki ifadelerinden memnun olduğunu ifade etmiştir. Hükümetler arası tartışmada, uluslararası krizlere yönelik sorunlar ele alınırken A. Merkel, işbirliği ortamının iyi bir şekilde değerlendirilerek acil uluslararası

meselelerin konuşularak çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun dışında A. Merkel, enerji bağımlılığı gibi devletler arasında sorun yaratacak konulara da değinmiştir. Bu anlamda enerji alanındaki bağımlılığı dengelemek adına enerji tabanının genişletilmesi gerektiğini belirtmiştir. Avrupa için öncelikle enerji tedarikinde dışa bağımlı olduğunu söylerken A. Merkel hem kendisi hem de Avrupa için en büyük enerji tedarikçisi ülke konumunda olan Rusya'nın istişarelerde büyük bir rol oynadığını, aynı zamanda da bu durumu iki taraflı değerlendirerek Alman şirketlerinin de Rus ekonomisinin modernleştirilmesine önemli ölçüde katkı sağladığını ifade etmiştir ("Putin'den çağrı", 2007). A. Merkel, ülkesinin Rusya'ya yönelik bağımlılığını tek taraflı değerlendirmeyerek Rusya açısından da bu durumun bağımlılık yarattığını ifade etmiştir. Bu noktada iki ülke çıkarları gereği yani, her ikisine de ortak ve büyük ölçüde fayda sağladığından dolayı ikili ilişkilerinin boyutunun ileri seviyede olması söz konusudur. Neo-klasik realist teori açısından uluslararası sistemin hem genelinde hem de enerji alanının sahip olduğu anarşik yapı, iki liderin enerji alanında ulusal çıkarları gereğince işbirliklerini devam ettirmelerini gerekli kılmaktadır (Lobell ve diğerleri 2009, s.4).

Beşinci Analiz (A5): 2011 yılında Almanya'nın Lubmin şehrinde, Dmirty Medvedev ve Şansölye A. Merkel, Nord Stream/Kuzey Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın açılış törenine katılmıştır. Törende D. Medvedev, bu projeyi AB ile ortaklıkta yeni ve çok önemli bir aşama olarak gördüğünü söylemiştir. Bu boru hattı ile Rus gazı, ilk defa doğrudan AB ülkelerine teslim edilecektir. Su altı boru hattının, Baltık bölgesindeki beş ekonomik bölgeden geçmesi planlanmıştır. Proje, Gazprom dışında Almanya, Hollanda, Fransa ve etkin olarak yer alan diğer ülkelerdeki en büyük enerji şirketlerini de kapsamaktadır. Nord Stream projesinin uygulanmasından önce, en zor dönemin müzakere zamanı olduğu ifade edilmiştir. Nord Stream projesinin Genel Müdürü Matthias Streamnig, Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yaptığını ve bu konuda pek çok tartışmanın yaşandığını belirtmiştir. Bu tartışmalara karşın Nord Stream Boru Hattı'nın açılışında herkesin, projenin amaçlarının kesinlikle uygulanabilir ve ekonomik olduğunu görebildiğini söylemiştir ("Launch ceremony for Nord Stream...", 2011). Projeye yönelik 2005 yılındaki eleştirilere bakıldığında, oldukça maliyetli olacağı yönünde tartışmalar yaşanmıştır. Su altından döşenecek olan bu boru hattının maliyetinin, karada döşenecek nakil boru hattından daha fazla olduğu yönünde ifadelerde bulunulmuştur. Bunun sebebi olarak da Berlin'deki Bilim ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'nden Roland Götz, su altının tercih edilmesinin bu boru hattının Beyaz Rusya,

Polonya, Slovakya veya Ukrayna topraklarından geçirilmek istenmediği şeklinde açıklamıştır. Götz, bu şekilde hem Rusya hem de Almanya'nın transit ücreti ödeme durumunda kalmayacaklarını, aynı zamanda da üçüncü bir ülke ile yaşanacak sorunları da en baştan bertaraf etmiş olacaklarını vurgulamıştır (Beck, 2005). Uzmanların, Avrupa'nın yıllık doğal gaz talebinin 2020 yılına kadar artacağı (tahmini 200 milyar metreküp) yönündeki ifadelerine paralel bir şekilde Medvedev de, Avrupalı ortaklarla sürekli bir şekilde enerji işbirliğinin artırılmaya çalışılacağını vurgulamıştır. Alman, Fransız, Hollanda ve diğer şirketler, Rus gaz sahasının geliştirilmesinde aktif olarak yer almaktadır. Rusya'nın da doğal gaz ihracatını gerçekleştirirken aynı zamanda gaz dağıtım altyapısını geliştirmek ve çevre dostu modern elektrik üretim tesisleri inşa etmesiyle ilgilendiğini belirten Medvedev, sonuçta karşılıklı fayda sağlayıcı, ekonomik ve uzun vadeli işbirliğinde herhangi bir engel çıkmayacağını umduğunu belirtmiştir. Medvedev konuşmasını sonlandırırken, Rusya'nın ve AB'nin, enerji sektöründe ve diğer alanlarda da karşılıklı fayda sağlayıcı yeni projeler gerçekleştireceklerine emin olduğu şeklinde ifadelerde bulunmuştur ("Launch ceremony for Nord Stream...", 2011). D. Medvedev Nord Stream'ı, küresel ve Avrupa enerji güvenliğini güvence altına almada kilit bir bağlantı olarak görmektedir. Bu boru hattının, Avrupalı tüketicilere makul ve kabul edilebilir fiyattan, güvenilir bir şekilde gaz tedarikinin sağlanacağı ve gelecekteki Rus-Avrupa işbirliği için iyi temel oluşturacağını ifade etmiştir. ("Dmitry Medvedev took part in a ceremony...", 2010).

Altıncı Analiz (A6): Letonya Dışişleri Bakanı Edgars Rinkevics, Nord Stream II'ye yönelik (2019), bunun bir işletme projesi olmayıp bir enerji silahı olduğuna dair ifadeleri A. Merkel ile bu boru hattı projesinden dolayı keskin bir tartışma içinde olduğunu göstermiştir. Rinkevics, Münih Güvenlik Konferansı sırasında Almanya'nın müttefiklerinin Nord Stream II'ye yönelik baskı yapması konusunda defalarca kızgınlıklarını dile getirmiştir. Bu boru hattı Ukrayna, Polonya ve diğer transit devletleri bypass ederek Rusya'nın doğal gazını doğrudan Almanya'ya ihraç etme kapasitesini ikiye katlayacaktır. A. Merkel, konferans konuşmasında bir bölümü bütünüyle Nord Stream II'yi savunmak ve Moskova'nın bunu bir silah olarak kullanacağı fikrini reddetmek için ayırmıştır. Akabinde A. Merkel, Rus gazının Avrupa'ya ulaşma şeklinin çok da önemli olmadığını, gaz gazdır diyerek bu projeye yöneltilen transit ülkelerin eleştirilerini çok fazla önemsemediğini göstermiştir. Bununla birlikte Gazprom da bu gazı gerçekten ucuz hale getireceğine dair söz vermiştir. 2017 yılında ENI'nin danışmanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre, boru hattının olmadığı bir senaryoya

kıyasla bu boru hattının inşasıyla fiyatların düşürülebileceği ve AB için de refah parasının sağlanabileceği ifade edilmiştir. Ancak Baltık ülkelerinden Bulgaristan'a kadar diğer Doğu Avrupa devletleri de bu projeye karşı çıkmaktadır. ABD, daha öncesinde de ifade edildiği üzere projeyi şiddetle eleştirirken aynı zamanda bu hatta dâhil olan Alman firmalarını yaptırım uygulamakla da tehdit etmiştir. Bu boru hattı Batı'nın Rusya'ya karşı durmasını engellediği gibi, ABD'nin LNG ihracatıyla rekabet etmesi söz konusudur. Brüksel de bu proje konusunda Almanya'ya sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Nord Stream II'nin, Avrupa Siyasi Strateji Merkezi tarafından 2017 yılında yayınlanan bildirisindeki, "Enerji Birliği'nin kaçınmayı amaçladığı şeyin net bir örneği" olduğunu belirtmiştir (Samuel, 2019).

2019 yılı 16 Şubat Cumartesi günü A. Merkel, bir saat boyunca dünya liderlerini birlikte çalışma, çok taraflılığı savunma ve ulusal çıkarlar yerine ortak fayda için topluca karar verme ihtiyacı üzerine ders vererek geçirmiştir. Bütün bu ifadelere karşın Almanya'nın, Rusya'nın yeni enerji silahına da bağlı olduğunu belirtmiştir (Samuel, 2019). Ayrıca AB yetkililerince yapılan açıklamalar bağlamında bu durumun Birlik ülkelerinin enerji, ekonomi ve siyasi politikalarına zarar vermesine rağmen söz hakkının yasal çerçevede bırakılan boşluktan dolayı Almanya'ya kalmış olduğunu göstermektedir. Neo-klasik teoride de, liderlerin ulusal çıkarları tanımlaması ve göreceli güç ile diğer devletlerin niyetlerini değerlendirmelerine dayanarak dış politika kararlarını alması söz konusudur (Kitchen, 2010, s.133). Ancak yine bu teoriye göre devletler her zaman iç kısıtlamalara tabi tutulurlar. Bu açıdan Almanya'daki partiler arasında Nord Stream II'ye yönelik eleştiriler ve projenin durdurulmasına dair fikirler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda Almanya'nın Nord Stream II'ye yönelik savunma pozisyonu her ne kadar kısıtlansa da uygulamada devam edilmesi söz konusudur. Yani, diğer devletlerin niyetlerinin değerlendirilmesi noktasında Rusya ile olan bu proje, karşıt ülkelere oranla daha baskın gelmiştir. Bu da liderlerin, ulusal çıkar tanımlamalarından ve öncelik tanımasından kaynaklanmaktadır. Dış politika çıktıları oluşum sürecinde; dışsal sistemik faktörler, iktidar ve güvenlik hususları dışında kültürel ve ideolojik önyargılardan, iç politik ve hüküm süren düşüncelerden etkilenirler. Bu durumun en iyi uygulamasını Almanya, enerji alanında dış politika kararlarını oluşturma sürecinde göstermektedir (Kitchen, 2010, s.133).

Yedinci Analiz (A7): V. Putin'in Gazprom'un CEO'su Alexei Miller ile görüşmesinde (2019), şirketin 2018 yılı için rapor verilerek 2019 yılı için de planların neler olduğu

konuşulmuştur. Tarafların konuşmasında A. Miller, 2017 yılına göre 2018 yılında gaz üretiminin %5,7 oranında arttığını söylemiştir. Aynı zamanda yurtdışına yapılan gaz ihracat hacminin de arttığını belirtirken, özellikle ana ortak konumunda olan Almanya'nın gaz tüketiminin önemli ölçüde arttığını vurgulamıştır. Almanya'daki Rus gazı tüketimi, 2017 yılına göre 2018 yılında %9,5 oranında bir artış göstermiştir. Bunun, Nord Stream'in kapasitesinden de fazla olduğunu belirtmiştir. Başta Almanya olmak üzere orta vadede Avrupa pazarına gaz arzının gittikçe artacağı öngörülmüştür ("Meeting with Gazprom...", 2019). V. Putin'in, devlet destekli enerji devi CEO'su ile görüşmesinden çıkarılan sonuç; genelinde Avrupa'nın, özelinde Almanya'nın giderek daha fazla tüketime bağlı olarak Rus gazına olan talebin/bağımlılığın arttığı yönündedir. Öyle ki, ihracatın Nord Stream'in kapasitesinden bile fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, bağımlılığın olmadığı şeklinde Almanya'daki ifadeleri haklı çıkarır nitelikte olmadığı gibi Rusya'nın enerji siyasetindeki konumunu güçlendirmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın sadece boru hattı doğal gazına değil, LNG ve nükleer enerjideki gelişimi de göz önüne alındığında, bu alandaki etkili süper güç olma idealini gerçekleştirme yolunda başarılı olabileceği görülmektedir.

Sekizinci Analiz (A8): Sovyetler Birliği döneminden itibaren Almanya, Moskova'nın önemli bir ticaret ortağı olurken Alman toplumunun büyük bir kısmının Moskova'ya yönelik olumlu algıya sahip olmasına kapı aralamayı sağlayan bir gelişme de Moskova'nın Almanya'nın birleşmesini desteklemesidir. Öte yandan Rusya'nın 2011 ve 2012 yıllarında kamu protestolarına verdiği baskıcı tepki ile ikili arasındaki ilişkilerde yaşanan kırılma, Moskova'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'daki isyancılara verdiği destekle 2014 yılında daha da kötüleşmiştir. Rusya'nın uluslararası hukuku ihlal eden eylemlerine karşın A. Merkel ve V. Putin, düzenli temasta bulunmaya devam etmiştir. Bu durum, iki ülke liderlerinin birbirlerinin uluslararası krizlerde uygulamış oldukları dış politika kararlarını her ne kadar uygun bulmasa da ilişkilerini kesmediklerini göstermiştir (Eddy, 2018). İki ülke lideri, aralarında var olan problemler dışında öncelik tanıdıkları (özellikle enerji ve güvenlik konularında ulusal çıkarın korunması gibi) daha önemli meselelerin olduğunu ve işbirliğinin devam etmesi gerekliliği anlayışını paylaştığını göstermektedir. Özellikle Almanya açısından Rusya'nın uygulamaları, AB'nin değerler nosyonuna ve uluslararası hukuka aykırı olmasına karşın ilişkilerini daha fazla derinleştirmesi ve diğer AB ülkeleriyle etkin bir yaptırım uygulamak yerine sözde bir kınamadan öteye gitmediğini göstermektedir. V. Putin açıklamalarında, Nord Stream II'nin sadece ekonomik bir proje olduğunu ve Ukrayna'nın

transit konumunda olan bir ülke olarak hiçbir fırsatı kaçırmadığını vurgulamıştır. V. Putin, bu boru hattını sadece ekonomik açıdan değerlendiriyormuş gibi görünse de projenin pek çok siyasi ayağı bulunmaktadır. Özellikle enerji alanında yaşanan kesintiler ve krizler düşünüldüğünde, Rusya'nın bunu siyasi bir araç olarak kullanıp kullanmayacağı büyük bir şüpheye dayanmaktadır. Yine de, özellikle Almanya açısından bu projenin taşıdığı risklerle birlikte eski Şansölye G. Schröder'in V. Putin ile olan yakın ilişkisi ve Rusya'nın devlet petrol şirketi olan Rosneft'e katılma kararı, Almanya'nın Rusya'ya bağlı olduğu düşüncesini desteklemiştir (Eddy, 2018). İki lider, Nord Stream II Boru Hattı projesini ABD ve Ukrayna hükümetlerinin sürekli eleştirilerine rağmen, tamamen ticari bir girişim olarak görmektedir. V. Putin, Rusya'ya geri dönmeye önce gazetecilere verdiği demeçte, bu projenin sonuçlandırılması için üçüncü ülkelerden gelebilecek olası ve rekabetçi saldırılara karşı önlem alınması gerektiğini belirtmiştir (Rinke ve Soldatkin, 2018).

Diğer taraftan Avrupa Politika Merkezi'nde analist olan Marco Guili, Almanya'nın büyük enerji projelerinin siyasi bir boyuta sahip olduğunu görmeyi reddettiğini, dolayısıyla da Almanya açısından bir çelişki olmadığını ifade etmiştir. Buna ilaveten Almanya'daki genel kabulün, enerji politikasının ticari ve ekonomi politikasının tam bir bileşeni olduğu ve bu alandaki kararların da tamamen ticari aktörlere bırakılmasının gerekli olduğuna inanıldığını söylemiştir. Daha öncesinde V. Putin'in de söylemiş olduğu Nord Stream II'nin tamamen ekonomik bir proje olduğu ifadesi de bu genel kabulü destekler niteliktedir (Karasz, 2018).

Neo-klasik realist teorideki önemli birim seviye değişkenlerden olan lider algılamaları ve dış politikaya etkisi değerlendirildiğinde; Almanya'daki liderlerin Rusya'ya yönelik algılamaları ve tutumları bir takım değişiklikler ve farklılıklar gösterse de sonuçta iki ülkenin diğer kriz ve olaylardan ayrı tuttuğu, ortak çıkarların paylaşıldığı konuların olmasından dolayı temaslarını ve işbirliklerini sürdürmeye devam ettikleri görülmüştür. Almanya ve Rusya'nın buldukları uluslararası alandaki pozisyon, sistemik uyarılar tarafından tehdit edilse de özellikle Almanya'nın AB içindeki motor ülke konumu ve diğer ülkelerle Rusya'nın enerji alanında yaşadığı krizler düşünüldüğünde büyük bir çıkmazda olması söz konusudur. Almanya, Rusya ile pragmatik nitelikteki ilişkilerine devam ederek ülke çıkarlarını korumak isterken diğer taraftan uluslararası alanda ve AB içindeki pozisyonunun da zarar görmemesi adına ihtiyatlı politikalar izlemeye çalışmaktadır (Eddy, 2018).

Almanya içerisinde özellikle A. Merkel'in Nord Stream II Boru Hattı'na yönelik politikasını eleştiren taraflardan olan ve Hristiyan Demokratların lideri olarak A. Merkel'in yerini almak

isteyen adaylardan Annegret Kramp-Karrenbauer, bu projeye siyasi desteğin geri çekilmesinin çok radikal bir karar olacağını, dolayısıyla bunun yerine Almanya'nın boru hattına akan gaz miktarının azaltılması gerektiğini belirtmiştir. Rusya'nın Kerch Boğazı'ndaki Ukrayna gemilerine yönelik son saldırısından sonra bu boru hattına karşı partiler arası muhalefet artarak daha vokal hale gelmiştir (Dempsey, 2018). Bu noktada Almanya içerisinde enerji alanındaki politikalara, neo-klasik realist teori perspektifinden bakıldığında, birim seviye değişkenlerin müdahale ettiği görülmektedir. Nord Stream II'ye yönelik artan partiler arası muhalefet ve seslerin yükselmesi, bu projenin sadece uluslararası sistemin diğer aktörleri olan devletler açısından değil ülke içinden de karşıt görüşlerin var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Almanya'daki siyasi yönetim, enerji alanında alınan bu kararı uygulama aşamasında kısıtlanmaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009, s.4).

Nord Stream II karşıtlarınca A. Merkel'den beklenen, selefi Sosyal Demokrat G. Schröder'in 2005 yılından itibaren desteklediği bu büyük Rus liderliğindeki projenin sona erdirilmesidir (Dempsey, 2018). A. Merkel ise dördüncü dönemini tamamlamakla birlikte kaybedecek bir şeyi olmadığından Kuzey Akım 2'yi durdurduğu takdirde Polonya, Ukrayna, Baltık ülkeleri ve AB Komisyonu'nun desteğini kazanacaktır. A. Merkel'in bu hamleyi kabul etmesi durumunda, Almanya'nın Rus enerjisine olan bağımlılığının da kırılması beklenmektedir. Aynı zamanda bu durum, Almanya'nın, AB enerji politikasının önemli bir hedefi olan enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinde kararlı olduğunu da gösterecektir. Ancak A. Merkel diğer taraftan da Nord Stream II paydaşlarının büyük bir baskısıyla karşı karşıyadır. Bunlar: Almanya'nın Uniper ve Wintershall (dev BASF kimyasallar grubunun yan bir kuruluşu), Avusturya'nın OMV, Fransa'nın Engie ve Anglo-Dutch Royal Dutch Shell. BASF yöneticisi tarafından A. Merkel'in, Nord Stream II'ye bağlı kalması gerektiği ifade edilirken bunun nedeni olarak da ucuz ve güvenli gaz tedarikine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Açıklamaların devamında ise, A. Merkel'in 2022 yılına kadar nükleer enerjiyi sonlandırma kararının, üzerine çok fazla düşünülmeden tasarlanmış bir fikir olduğunu, Almanya'nın hem enerji yoğun sanayileri için hem de nükleer enerji boşluğunu dolduracak yerine getirilebilir herhangi bir yenilenebilir enerji stratejisine sahip olmadığından daha fazla enerjiye ihtiyaç duyulacağını, vurgulamıştır. Bundan dolayı ucuz enerjiye yani, Nord Stream II'ye ihtiyaç duyulduğunu da sözlerine eklemiştir (Dempsey, 2018).

Dokuzuncu Analiz (A9): 3 Ekim 2018 tarihinde gerçekleştirilen Rusya Enerji Haftası Uluslararası Forumu'nda V. Putin'in açıklamalarına bakıldığında, ülkesinin küresel enerji pazarında petrol, doğal gaz üretimi ve ihracatıyla birlikte kömür madenciliğinde de en güçlü oyuncularından birisi olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Rusya'nın, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) ile yapmış olduğu anlaşma sayesinde petrol piyasasındaki arz-talep dengesinin sağlanmasında önemli bir rolü olduğu da vurgulanmıştır. Rusya'nın, düşük maliyetle birlikte piyasada boru hattı gazının istikrarlı olmasını sağlayacak dağıtım sistemine ve boru hattı altyapısına sahip olduğunu belirtmesi, enerji transferindeki avantajlı durumunu göstermektedir. Rusya sadece petrol ve doğal gazda değil, dünyada artan kömür talebine karşılık da önemli bir ihracatçı ülke konumuna gelmek için kömür madenciliğini geliştirerek daha etkin ve güvenli hale getirme çalışmaları sürdürmektedir. Ancak Rusya'da öncelik, doğal gaz gibi çevre dostu enerji kaynaklarına tanınmaktadır. Forum'a katılan uzmanlarca da gelecek 20 yıl boyunca dünyadaki elektrik talebinin artacağı yönünde beklenti bulunmaktadır. Dolayısıyla 2040 yılına kadar enerji tüketiminin iki kat artacağı ve bunun da birincil enerji kaynaklarına (petrol, doğal gaz, kömür vd.) olan talebi %30 artıracığı öngörülmektedir ("Russian Energy Week International Forum", 2018).

Forum'da daha çok V. Putin'in, ülkenin enerji kaynaklarını ve bunun için gerekli altyapı sistemlerinin geliştirilmesine yönelik açıklamaları yer almıştır. Bu bağlamda Rusya'nın bir diğer amacı da nükleer enerji endüstrisini geliştirmektir. V. Putin ifadelerinde, enerji endüstrisinin sürdürülebilir ve istikrarlı bir şekilde gelişimini, dünya ekonomisinin dinamik bir şekilde büyümesi, yaşam standartlarının artması ve tüm insanlığın refah seviyesinin daha iyi olması adına bir kilit olarak görmektedir. Bu kapsamda V. Putin, enerji sektöründe küresel enerji güvenliğinin ve gelecek nesillerin yararı için işbirliğine açık olduğunu, bu konularda aktif diyaloga ve işbirliğine güvendiklerini söylemiştir ("Russian Energy Week International Forum", 2018). Rusya ve Avrupa arasındaki mesafenin de boru hattı gazı açısından optimal seçenekler oluşturması, ayrıca bir avantaj oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durumun bir etkisi olarak alınacak olan doğal gaz fiyatının da her zaman rekabetçi bir nitelikte olacağını belirten V. Putin, Rus gazının Avrupa pazarının %34'ünü oluşturduğunu ve bu oranın bir tekel oluşturmadığını vurgulamıştır. Amerika'dan yapılacak LNG ithalatının, Rus boru hattı gazına oranla %30 daha pahalı olması, Rusya'nın tercih edilmesindeki önemli sebeplerden birisi olarak sunulmuştur. Almanya'nın gazı %30 daha fazla fiyattan satın alması, ülke ekonomisi açısından rasyonel bir seçim olmayacaktır. Bu durum da Almanya'nın daha az rekabetçi hale gelmesine sebebiyet verecektir. V. Putin açıklamalarında, Nord Stream

II'nin inşaatına başlanıldığını söylerken bu konuda gerekli izinlerin alınmasında sorun yaşanılmadığını da belirtmiştir. V. Putin Royal Dutch Shell şirketine dair, Rus pazarında büyük bir başarı ile çalıştıklarını ifade ederken bu şirket ve diğer ortaklarla uzun vadeli olumlu ilişkiler geliştirdiklerini, projelerin de kendileri tarafından yürütüldüğünü ve bu anlamda önemli bir sorun yaşanmadığını belirtmiştir ("Russian Energy Week International Forum", 2018).

V. Putin'in, Almanya'nın enerji sektörüne yönelik önemli açıklamalarından bir tanesi de; Almanya'nın enerji dengesinde %34'lük paya sahip olan nükleer enerji endüstrisini durdurma kararına yöneliktir. Bu oran Rusya'da mevcut %16 iken nükleer enerjinin, enerji kaynakları içerisindeki payının %25 gibi daha yüksek değerlere yükseltilmeye çalışıldığı da ifade edilmiştir. V. Putin, Almanya'da enerji kaynakları açısından oluşacak olan %34'lük boşluğun ne ile dolacağını ima ederek çeşitli rakipler ve diğer ortaklar tarafından satılan LNG'ye işaret etmiştir. Ancak her ne kadar LNG pazarı hızla büyüse de Almanya ve Avrupa'nın sepetinde bulunan LNG'nin bu bölge ülkeleri için çok kârlı bir seçenek olmadığını söyleyen V. Putin, Nord Stream I'in bu alandaki başarısından ve LNG ile kıyaslandığında Rus gazının bu noktada daha avantajlı, makul fiyattan satın alınabilir nitelikte olduğunu vurgulamıştır. V. Putin, ülkesinin 73,3 trilyon metreküp gazla rezerv açısından ilk sırada yer aldığını, buna ilaveten de 275 milyar tonla dünyanın en büyük kömür rezervine de sahip olduğunu söylemiştir ("Russian Energy Week International Forum", 2018).

Neo-klasik realist teori ve birim düzeyindeki değişkenlerden olan lider özellikleri/algılamaları açısından V. Putin'in yaptığı açıklamalar irdelendiğinde; ülkesinin sahip olduğu enerji kaynaklarını ifade ederek uluslararası alanda etkili bir enerji aktörü olduğunu vurguladığı görülmektedir. Dolayısıyla enerji alanında gerek rezerv oranları gerek üretim hacmi ve jeopolitik açıdan sahip olduğu avantaj, bu alandaki gücünü göstermektedir. Neo-klasik realist teori de gücü kabul eder ve uzun vadede enerji alanında güç sahibi olan devlet ya devletlerin dış politikalarını şekillendirmesi açısından bu alandaki gücün, devletlerarasındaki gerçek güç dağılımını önemli ölçüde etkilediğinden bahseder (Berenskoetter ve Williams, 2007, s.58-59). Bu noktada Rusya'daki devlet özerkliğinin etkisi ve V. Putin'in enerji alanında sahip olduğu avantajlı konum (güç), dış uyaranlara cevap verme şeklini de etkilemektedir. Ülkedeki karar vericiler ve toplumun bütünü arasındaki etkileşimde baskın bir lider olarak V. Putin, dış politikanın formüle edilmesinde nihai karar verici konumunda olup, halkının desteğini bu konuda arkasına aldığından enerji kararlarının uygulanmasında kısıtlanma yaşamamaktadır. Ayrıca neo-klasik realist teoride araya giren bağımlı değişkenlerden olan lider algılamalarının,

zaman içerisinde farklı etkilere sahip olması da söz konusudur. Bu kapsamda V. Putin'in, OPEC ile piyasadaki petrol arz-talep dengesini sağlamaya yönelik anlaşma sağlamaya çalışması oldukça önemlidir. Petrol arzındaki düşüşle piyasanın dengelenmeye çalışılması, kriz durumunda V. Putin'in uluslararası alanda işbirliğine açık, rasyonel karar veren bir lider olduğunu gösterirken bu yönde karar alabilmesindeki önemli bir etken olarak da lider özerkliğinin yüksek derecede olmasından kaynaklandığı da görülmektedir. Bu etkenden dolayı gizlilik ve hızlı karar alınmasını gerektirecek durumlarda V. Putin, özellikle de enerji alanında daha kolay kararlar alabilmektedir (Lobell ve diğerleri, 2009, s.91-92).

Neo-klasik realist teorinin varsayımlarından olan kıt kaynakların ve yaygın belirsizliğin olduğu bir sistemde ki bu durum özellikle enerji alanı çerçevesinde özelleştirildiğinde devletler açısından enerji kaynakları üzerindeki güç ve güvenlik arzusu, sürekli bir şekilde mücadelenin var olmasını beslemektedir. Bu teori tarafından ifade edilen; sistemik güçlerin tüm devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaları konusunda daha fazla verim alabilmesi amacıyla çaba göstermeleri için teşvikler yaratmakta olduğu varsayımı Rusya açısından açık bir şekilde görülmektedir. Keza uluslararası alanda ABD'den ithal edilecek LNG'nin daha pahalı olması, diğer alternatif enerji tedarik eden ülkelerde yaşanan siyasi, güvenlik sorunları (Kuzey Afrika, Venezuela vd.) jeopolitik açıdan boru hattından optimum faydanın sağlanabileceği bölgede yer alan bir ülke konumunda olması ve bunun enerji fiyatlarında rekabet edilebilirlik seviyesini artırıcı etkisi aslında sistemik güçlerin Rusya için enerji alanında daha verimli olabilmesine yönelik teşvikler sunduğunu göstermektedir (Lobell ve diğerleri, 2009, s.4). Gideon Rose tarafından ortaya konulan neo-klasik realist teoride, bir ülkenin dış politikasının kapsamının ve hırslının her şeyden önce o ülkenin nispi maddi gücü tarafından yönlendirildiğini savunması, V. Putin'in konuşmalarında oransal olarak ifade ettiği enerji rezervleri ve boru hattı sistemlerini geliştirmeye yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi ve bu alanda sahip olduğu güçle dış politikasının kapsamını belirlediğini ifade etmektedir (Rose'dan aktaran Kitchen, 2010, s.117).

Onuncu Analiz (A10): 23 Ocak 2019 tarihinde Dünya Ekonomik Forumu toplantısında A. Merkel, Almanya'daki kömür yakıtlı elektrik santrallerinin devreden çıkarılmaya çalışıldığını ifade etmekle birlikte diğer taraftan enerji üretiminde temel bir yükü garanti altına almadan da hayatta kalınamayacağını belirtmiştir. Bu nedenle bir süre daha kömüre ihtiyaç duyulacağını açıklamıştır. Almanya'nın Ekonomi ve Enerji Bakanı Peter Altmaier, Alman Handlensbaltt

gazetesinde Nord Stream II Boru Hattı'na dair, denizden kilometrelerce uzağa döşenen ileri düzeyde bu borulara yönelik ülkesinin, Gazprom'a ait bu projeyi engelleme planlarının olmadığını belirtmiştir ("Coal phase-out will...", 2019). Peter Altmaier, Almanya Federal Ekonomik İşler ve Enerji Bakanlığı'na başkanlık yapmadan önce Şansölye Ofisi'nde Başkanlık yapmıştır. 1976 yılında CDU'ya (Hristiyan Demokrat Birliği) katılmış olup, 24 Ekim 2017 tarihinden itibaren de Federal Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır ("Federal Minister for Economic...", 2019). Bu noktada yine neo-klasik realist teori varsayımları gereğince dış politika yürütücü konumunda olan P. Altmaier'in CDU üyesi olması ve Nord Stream II'ye yönelik açıklamaları, Rusya açısından iki ülke ilişkilerini engelleyici bir durum yaratmamaktadır. Bununla birlikte ülkenin önemli pozisyonlarında yer alan isimlerin iki ülke arasında ilişkileri destekleyici açıklamaları, dış politika kararlarının uygulanmasını da kolaylaştırmaktadır.

On Birinci Analiz (A11): Time dergisi tarafından 18 Şubat 2019 tarihinde yayınlanan haber 16 Şubat 2019 tarihinde gerçekleştirilen 55. Münih Güvenlik Konferansı ile ilgili olup, 2007 yılındaki Münih Güvenlik Konferansı'nda V. Putin'in yapmış olduğu Batı ittifaklar sisteminin içeriden kendisini yok edeceği tahminini, aradan geçen 12 yıl sonra haklı çıkardığı üzerinedir. Avrupalı katılımcılar bu konuda, V. Putin'i haklı görmüştür. A. Merkel'de 16 Şubat'ta bu durumu, küresel düzenin birçok küçük parçaya ayrıldığı/çöktüğü, şeklinde ifade etmiştir. Rusya'nın, Almanya ile olan yeni doğal gaz boru hattı Nord Stream II'nin Avrupalıları, Rusya'nın enerjisine daha bağımlı hale getireceği de ifade edilmiştir (Shuster, 2019). Bu bağlamda uluslararası sistemin yapısı değiştiğinde sistemin en temel birimi olarak devletlerin de dış politikalarını şekillendirmesi söz konusudur. Neo-klasik realist teoride sistemin yapısı, devletlerin davranışlarında kısıtlamalar ya da teşvikler sunmaktadır. Bu noktada yapılan açıklamalara bakıldığında; D. Trump idaresindeki ABD'nin, Batılı müttefiklerini bir arada tutmakta zorlandığı görülürken yani, sistemin çok parçalı yapısı ABD'nin dış politikasında kısıtlamalara neden olacak nitelikte görülürken diğer taraftan Rusya ve diğer bazı devletlere (Çin) fayda/teşvik sağlamaktadır. Bu bölünmeden kendi güvenliklerini sağlamak, verim alabilmek amacıyla uluslararası sistem bu ülkelere teşvikler sunmaktadır. Enerji alanında özellikle bu bölünmeden fayda sağlayacak ülke olan Rusya, bu durumun sağlayacağı faydayı dış politika kararlarını alırken kullanacaktır (Waltz'dan aktaran Rathbun, 2008, s.301).

A. Merkel, Münih Güvenlik Konferansı'nda Almanya'nın, Nord Stream II Doğal Gaz Boru Hattı'nın inşa edilmesinde yanlış bir şey olmadığını söylemiştir. Açıklamalarına ilaveten A. Merkel, Soğuk Savaş sırasında Rus gazının temin edildiğini ve bu dönemde Rus gazının tanıtımını yapan ülkenin de Almanya Federal Cumhuriyeti olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bugün Rusya'dan gaz ithal edilmesinin kötü olduğunu söyleyerek karşı çıkanlara bir anlam veremediğini ifade etmekle birlikte Rusya'nın bir partner olarak kalmaya devam edeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda A. Merkel, Rusya'ya yönelik Kırım'ı ilhak etmesinin yasadışı olduğunu, Doğu Ukrayna'ya saldırmasını ve kısa menzilli füzeleri yasaklaması konusunda eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca AB'nin Moskova'ya karşı, Ukrayna'ya yönelik son saldırısı konusunda ekstra yaptırımlar göz önünde bulundurması gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Bu açıklamaların neticesinde A. Merkel yine de diplomasi yoluyla Rusya ile daha iyi ilişkilerin yaşandığı zamanlara dönme umudunu taşıdığını da belirtmiştir. A. Merkel, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra daha iyi bir işbirliği sağlanacağı yönünde beklentilerinin olduğunu söylerken, bugünkü durumun olumsuz görüntüsünün birkaç yıl içinde çok farklı da görülebileceğini ifade etmiştir (Rettman, 2019). A. Merkel'in, Rusya'ya yönelik, uluslararası hukuku ihlal etmesi ve yaptırımlarla tepkinin gösterilmesi yönünde ifadelerde bulunmasına karşın Nord Stream II'ye yönelik Rusya ile olan işbirliğinde bu tutumunu yansıtmaması, ulusal çıkarları söz konusu olduğunda bir ülkenin yasadışı davranışlarını göz ardı ettiğini göstermektedir. Özellikle konu enerji (doğal gaz) talebi olunca ve gün geçtikçe büyüyen bir ülke olarak Almanya'nın sistemik kısıtlamaları ulusal çıkarları zarar görmeyecek şekilde dış politika çıktılarına dönüştürmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak Almanya'nın bu tutumu, hem ülke içerisindeki alt birim düzeyinde değişkenler hem de bazı AB üye devletleri ile ABD tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur.

On İkinci Analiz (A12): Uluslararası alanda küresel sorunların ele alındığı 2019 yılı G20 Liderler Zirvesi'nden hemen sonra A. Merkel ve V Putin'in görüşmesi oldukça dikkat çekicidir. Zirve sırasında tartışılan konuların iki devlet açısından getirilerinin ve götürülerinin neler olduğuna dair görüşülme ihtimali ya da enerji gibi hassas konularda, uluslararası sorunların etkisinin ne ölçüde olacağına yönelik ulusal çıkarları gereğince iki liderin birebir görüşmesini gerektirecek önemli hususlar, bu görüşmenin konusu oluşturmuş olabilir. Bu durum, uluslararası sorunların bu iki ülke arasında yeniden değerlendirilmesini ya da iki

devlet arasında özel bir işbirliğinin sağlanmasını gerektirecek meselelerin var olduğunu göstermektedir (“Meeting with German...”, 2019).

On Üçüncü Analiz (A13): “Landmarks in the Shared History and Collective Memory of the 18th–20th Centuries” adlı bilimsel tez/kitap, Rusya Devlet Başkanı ve Almanya Federal Şansölyesi himayesinde, Rusya-Almanya ilişkilerinin Çağdaş Tarihini İnceleme Ortak Komisyonu tarafından hazırlanan ve uzun yıllar süren bir çalışmanın sonucudur. Bu çalışma çok sayıda tarihi kayıtlara ve arşiv malzemelerine dayanmakta olup iki ülkenin geçmişine dair zıt bakış açılarını karşılaştırma fırsatını da sağlayacak nitelikte oluşturulmuştur. Bu durumun iki ülke arasında daha güçlü güven ve karşılıklı anlayışı teşvik edeceği yönünde ifadelerde bulunan V. Putin, bu çalışma ile her iki ulusun özellikle genç ve nitelikli bireylerine paylaşılan ortak tarihin mirasçılığını devam ettirmeleri gerektiğinin de mesajını vermektedir (Events, “Greetings to participants of presentation of course book Russia and Germany”, 2019).

On Dördüncü Analiz (A14): 17 Temmuz 2019 tarihinde V. Putin’in mesajında yer alan ifadelere bakıldığında, A. Merkel’in siyasi liderliğini başarılı bularak takdir etmesi iki liderin her ne kadar karmaşık, tartışmalı ülke sorunlarının bulunmasına karşın birbirlerinden memnun olduklarını ve ortak bir noktada uzlaşa sağlayabildiklerini göstermektedir. V. Putin tarafından Almanya ile olan diyalogun ve ortak çalışmaların devamının gelmesi yönündeki temenni, ülkeler arasındaki ilişkinin iki tarafa da büyük fayda sağladığını göstermektedir (“Telephone conversation with...”, 17 Temmuz 2019).

On Beşinci Analizi (A15): 2019 yılında Almanya’nın Savunma Bakanı olan Ursula von der Leyen’in AB Komisyonu Başkanı seçilmesiyle ilk defa bu pozisyona bir kadın sahip olmuştur. Bununla birlikte Komisyon başkanlığı görevi 60 yıl sonra ilk defa bir Alman siyasetçiye verilmiştir. Almanya Başbakanı A. Merkel’in yakın müttefiki olan U. von der Leyen, 2005 yılından itibaren A. Merkel’in muhafazakâr partisi CDU’nun üyelerinden de birisidir. U. von der Leyen, AB içerisinde askeri anlamda daha fazla işbirliğinin sağlanması ve Almanya’nın NATO’daki varlığının artması konusunda önemli bir destekçi konumundadır (“Ursula von der Leyen...”, 2019). V. Putin, U. von der Leyen’i kapsamlı siyasi deneyime sahip olmasıyla birlikte siyasi duruşunun da Avrupa Komisyonu’nun da daha yapıcı bir

şekilde çalışmasına katkı sağlayacağına inanarak bu yönde ifadelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, AB ile Rusya arasında eşit ve karşılıklı olacak şekilde yararlı bir ortaklığın kurulmasına yardımcı olacağından emin olduğunu mesajında belirtmesi, bu pozisyona Alman bir siyasetçinin getirilmesinden duyduğu memnuniyetin bir göstergesi olarak ifade edilebilir (“Congratulations to Ursula...”, 2019). Neo-klasik realist teori açısından değerlendirildiğinde ise, dış politika yürütücüsünün (FPE) dış politikayı şekillendirmedeki etkisi, diğer bir devlet liderinin algısında yarattığı etkiyle göstermektedir (Ripsman ve diğerleri, 2016, s.61-62).

On Altıncı Analiz (A16): V. Putin ve A. Merkel’in 29 Ağustos 2019 tarihinde gerçekleştirdikleri telefon görüşmesinde uluslararası krizlere yönelik açıklamalarda ortak bir görüş paylaştıkları görülmektedir. Ayrıca Almanya’nın Rusya’ya yönelik dış politikasında, uluslararası krizlerin çözümüne yönelik Rusya’nın desteğinin alınması gerekliliği politik anlayışının desteklemekle birlikte özellikle liderlerin konuşmalarında birbirlerini yinelemesi ve güncellemesi uluslararası de sorunlara yönelik iki ülkenin ortak tehditler algıladığını da gözler önüne sermektedir (“Telephone conversation with...”, 29 Ağustos 2019).

4. İKİ LİDER ARASINDAKİ GÖRÜŞMELERDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, bir önceki bölümde yapılan iki lider arasındaki görüşme analizlerinden çıkarılan bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır.

A1’den elde edilen bulgu (B1): İki lider ifadelerinde her ne kadar sürekli aralarındaki güvenilir, tarihi kökeni sağlam ilişkilere sahip olduklarını belirtse de Rusya’nın, uluslararası alanda sebep olduğu krizler, her an durumun seyrinin olumsuz anlamda değişme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, Almanya’nın Rusya ile menfaatine bir işbirliği söz konusu olsa dahi Rusya’nın dış politikadaki tavrı, tehditleri algılama ve cevap verme usulü, sert ve olumsuz olduğunda her halükarda bu durum AB’yi de negatif etkileyecektir. Yani her iki durumda da enerji alanında yaşanacak bir gerilim, özelinde Almanya’yı olduğu kadar diğer AB ülkelerinin enerji politikalarına da zarar verebilme ihtimalini yüksek kılacaktır.

A2'den elde edilen bulgu (B2): V. Putin'in enerji alanında, yasal anlamda sorumluluk ve kısıtlama getirecek hiçbir şeyi kabul etmediği görülmektedir. AB ile enerji diyalogu, genel olarak sözde temenniler üzerinden ilerlemektedir. Bu noktada Rusya'nın enerji alanında ithalatçı ülkelere (özellikle AB) yönelik hareket serbestisi hiçbir kısıtlamaya tabi değildir. AB'nin en büyük gaz tedarikçisi olan Rusya ile diyaloglara devam ederek ikili arasındaki ilişkilerin geliştirilip, sonrasında yasal bir dayanakla vücut bulacağı umutlarının mevcut olduğu görülmektedir.

A3'ten elde edilen bulgu (B3): V. Putin, A. Merkel'in kendisi için iyi olmayan ifadelerine karşı olumsuz bir cevap vermese de tepkisini, Soçi'deki görüşmeye köpek korkusuyla bilinen A. Merkel'e inat köpeği Connie'yi getirerek göstermiştir. Bu hamlenin aynı zamanda müzakereler sırasında başbakanı korkutmak, gözdağı vermek amaçlı olduğu yönünde haberlerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. Soçi'deki görüşme esnasında çekilen fotoğrafta da A. Merkel'in rahatsız olduğu ve V. Putin'in de hafif bir şekilde gülümsemesi, bu haberleri destekler nitelikte olmuştur (Fotoğraf 1, s.8). Ancak Putin'in bu yazılanlara yönelik Alman gazetecilere olan cevabı, Merkel'in köpek korkusunun olduğunu bilmediğini, A. Merkel'e saygı duyarak onu samimi gördüğü için köpeğini gösterdiğini ve hoşuna gideceğini umduğunu belirtmiştir. Akabinde V. Putin, bu durumdan dolayı özür dilediğini de ifade etmiştir. V. Putin sözlerine, aralarındaki ilişkinin çok samimi ve profesyonelce olduğunu, her durumda aralarındaki güven düzeyinin oldukça yüksek olduğunu da eklemiştir. Özellikle iki liderin birbirlerinin dillerini de biliyor oluşu aralarındaki derin ilişkinin bir göstergesidir. V. Putin, KGB ile Dresden'de hizmet ettiği zamanda Almanca konuşurken, A. Merkel de Doğu Almanya'da büyüdüğü zaman Rusça öğrenmiştir ("Vladimir Putin denies...", 2019).

Kornelius, açıklamalarına ilaveten iki liderin, farklı siyasi yönlerde ilerleseler dahi A. Merkel'in 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine kadar V. Putin ile Almanya'nın baş edebileceğini, hatta bu tarihe kadar açıkça Rusya'nın Ukrayna'daki ayrılıkçılara verdiği askeri desteği dahi reddettiğini söylemiştir. Kırım olayıyla birlikte V. Putin'e artık güvenilmemesi gerektiği inancının kanıtlandığını da ifade etmiştir ("That time Putin terrified...", 2017). Bu noktada Kornelius tarafından yapılan açıklamalara katılmakla birlikte iki lider arasındaki görüşmelerin ve birbirlerine karşı tutumun yaşanan krizler kapsamında ne şekilde etkilendiğini göstermesi açısından önemli bir gelişmedir.

A4'ten elde edilen bulgu (B4): A. Merkel'in burada Rusya ile olan ilişkilerindeki "özel" niteliğinin ifadelerine de yansıdığını görülmektedir. Avrupa'nın, Rus enerjisine bağımlı

olduğunu söylerken Alman şirketleri ile Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılığı ayrıca ifade etmesi bu durumun bir göstergesidir.

A5'ten elde edilen bulgu (B5): Nord Stream I konusunda yapılan tüm olumlu açıklamalara ve getireceği avantajlara odaklanılmasına karşılık bu boru hattının siyasi açıdan güvenilir olduğunu ifade etmek çok da mümkün değildir. Doğrudan iletim, transit ülkelerin bulunmaması gibi durumlar mali açıdan projeyi avantajlı kılarken, Rusya'nın dış politikada her zaman güvenilir olmayan tavrı, bu boru hattındaki gaz akışında da yaşanabilecek herhangi bir krizle aniden kesilmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca bu boru hattından aktarılan gaz kapasitesi de Avrupalı tüketiciler açısından önemli bir paya sahipken ister istemez bu durum ithalatçı ülkeler açısından dış politikalarında Rusya'ya karşı kendileri üzerinde bir baskı yaratacaktır. Şimdilik bu boru hattının risklerinin çok fazla dikkate alınmadığı ve olumlu yönlerine/getirilerine odaklanıldığı görülmektedir.

A6'dan elde edilen bulgu (B6): A. Merkel'in açıklamalarına istinaden özellikle enerji alanında Almanya için AB'den önce kendi ulusal çıkarlarının geldiği görülmektedir. A. Merkel'in, Rusya'nın enerji silahı olabilecek nitelikteki boru hattını (Nord Stream II) savunması, Almanya'yı her zaman AB'nin önüne çıkaracağına işaret etmiştir. Almanya'nın da bu projenin kendisi dışındaki ülkelere ve Birliğe gelebilecek zararı görmezden gelerek devam etmesi, ulusal çıkarlarını göz önünde tutarak AB'nin çıkarlarını ikinci plana attığını ifade etmektedir. Bunu 15-17 Şubat tarihindeki Münih Güvenlik Konferansı'nda birbiriyle çelişen ifadelerinde de görmek mümkündür. Sözde ortak fayda savunulurken uygulamada tek bir ülke çıkarları dikkate alınmıştır. Ayrıca bu boru hattının tamamen ticari bir proje olduğu şeklinde savunulması da siyasi etki gücünün ihmal edildiğini göstermektedir. Lider algılamaları bağlamında, A. Merkel'in bu boru hattından karşılıklı fayda sağlandığı için Rusya ile Ukrayna'da yaşanan kriz gibi bir sıkıntı olmayacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu boru hattının siyasi bir silaha dönüşmesi sadece Almanya'ya değil Rusya'ya da zarar vereceğinden iki lider, böyle bir problemin çıkmasına ihtimal dahi vermeyerek projeyi ticari olarak yorumlamışlardır

A7'den elde edilen bulgu (B7): Almanya'nın Rusya'dan ithal etmiş olduğu doğal gaz hacmi konusunda açıklanan veriler bağlamında Almanya'nın enerji devi dostu olup aynı zamanda da uluslararası hukuku, AB nosyonunu ihlal eden Rusya ile ortaklığı, ülkesinin artan doğal gaz talebi gereğince devam edecektir. İhracat hacmindeki artış, AB'nin gaz tedarikinde çeşitlendirmeye gitmesi gerekliliğini acil kılarken başta Almanya'nın bu politikaya katkı

sağlamadaki zorluğu, Birliğin ortak enerji politikasının oluşturulmasının önüne set çekmektedir.

A8'den elde edilen bulgu (B8): Nord Stream II'ye yönelik kısıtlamalar söz konusu olsa dahi boru hattının gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmiştir. Bu durumdan çıkarılan lider algılamasında ikili ilişkilerin enerji alanında daha önemli tutulduğudur. Bu noktada projenin özellikle A. Merkel tarafından ticari ve ekonomik nitelikte algılanması ve V. Putin'e duyduğu güven büyük bir önem arz etmektedir.

A9'dan elde edilen bulgu (B9): Rusya'da V. Putin'in sahip olduğu konum ve almış olduğu dış politika kararları, temel toplumsal seçkinlerin desteğini almakta ve ulusal çıkarlar gereğince enerji alanında dış güvenlik politikası zarar görmemektedir. Bu durumda FPE (dış politika yürütücüsü), güçlü ve tehdit edici durumlara karşı dengeleme stratejilerini sürdürme kabiliyetin artıracak ve hızlandıracaktır. Enerji sektöründe yaşanan kesintiler karşısında OPEC ile yapılan anlaşma ve üretimin azaltılması da bunun bir örneğidir.

A10'dan elde edilen bulgu (B10): Almanya'da dış politika yürütücüsü konumunda olan kişilerin yetişmiş olduğu ortam ve anlayış gereği iktidar partisinden gelmesi ve bu kişilerin Almanya'nın doğal gaz ihtiyacını karşılama konusunda Rusya ile yapmış olduğu projelerde engelleyici bir konumda yer almaması, A. Merkel açısından dış politikada enerji kararlarının uygulanması noktasında kolaylaştırıcı bir etki sağlamıştır. Ayrıca enerji ülkenin enerji ihtiyacını güvenilir ve yeterli kapasitede sağlayacak bir boru hattı anlaşmasıyla uluslararası alanda diğer devletlere karşı dengeleme gücünü de bu alanda artırmasına olanak sağlayacaktır.

A11'den elde edilen bulgu (B11): Almanya'nın enerji alanında dış politika kararlarını alabilmesi ve uygulamasında da yerel düzeyde ve uluslararası alanda bölünmüşlük söz konusudur. Almanya'daki dış politika sürecine etki eden birim düzeyde değişkenlerin etkisi, özellikle ülkenin uluslararası hukuk normlarını ihlal eden bir ülke olan Rusya ile işbirliğine yönelik kararlar almasında ve uygulamasında kısıtlayıcı bir rol üstlenmektedir. Daha önceki bulgularda saptadığımız durumlar kişilere, kurumlara ve zamana göre farklılık göstermektedir. Nord Stream I ve II Boru Hattı'na yönelik hem ülke içinde hem de uluslararası sistemdeki diğer devletler açısından büyük bir tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada ortaya konulmak istenen esasında iki lider arasındaki ilişkilerin kendi algılamaları dâhilinde diğer erkenler tarafından da etkilenmeye müsait olduğunu göstermektedir. Bu durumun Almanya ve Rusya'nın dış politikalarına yansımaları esasında çok somut ve büyük bir etki

şeklinde olmamıştır. Çünkü iki lider dış devletlerden veya iç kısıtlamalardan, tepkilerden ziyade kendi aralarındaki görüşmeleri, hesaplamaları ve çıkarları ön planda tutmaktadır.

A12'den elde edilen bulgu (B12): Zirve sonrasında iki lider arasında ayrıca bir görüşmenin gerçekleştirilmesi, diğer devletlerden ayrı ikilinin özel ülkesel çıkarlarının olduğu ve Zirve dışında uluslararası krizlerde ortak faydalarının ne şekilde sağlanmasına yönelik tutum ve davranış sergileyeceklerini görüşme ihtimali gizli konuların var olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu hassas meselelerin enerji gibi belirli bazı alanlarda yoğunlaşma olasılığı olduğu gibi diğer devletlerin tepkilerinden dolayı saklı tutulmuş olması da söz konusu olabilir.

A13'ten elde edilen bulgu (B13): İki ülke arasında ortak tarihlerine dayalı akademik bir çalışmanın gerçekleştirilmesi ve bu çalışmanın V. Putin ile A. Merkel döneminde yapılmış olması, iki ülkenin birbirleri açısından paylaştıkları değerlerin, çıkarların ve faydaların diğer ülkelerden ayrıca bir önemde tutulduğunu göstermekle birlikte liderlerin de bu ilişkinin bir mirası olarak gelecek nesillere en doğru şekilde aktarılarak devam etmesi gerektiği anlayışını paylaştıklarını göstermektedir.

A14'den elde edilen bulgu (B14): V. Putin gibi otokratik, baskın karakterli bir liderin Almanya Şansölyesi A. Merkel'e yönelik bu tutumu, iki ülke liderinin geçmişten itibaren var olan bağın gücünü göstermesinin yanında uluslararası krizlerde birbirlerinin çıkarlarına sert bir şekilde tepki vermemesinden de kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda A. Merkel'in yaş gününde kutlama mesajı göndermesi ve araması da Alman medyası açısından toplumun gözünde V. Putin'in olumlu bir imaj çizmesine katkı sağlayarak ilerleyen yıllarda Rusya'nın uluslararası kamuoyundaki olumsuz imajının, Almanya ile olan ilişkisine zarar gelmesini önlemek amacıyla büyük bir avantaj sağlaması açısından da önemlidir.

A15'ten elde edilen bulgu (B15): Almanya'nın bir savunma bakanının AB Komisyon Başkanı olmasının diğer bir devlet lideri tarafından (V. Putin) algılandığı tehdit veya avantajın, bir devletin dış politikasının şekillenmesi sürecine yönelik yapılan açıklamalarda bu algı etkisinin önemli bir yansıması olduğunu göstermektedir. Bu gelişme iki ülkenin arasındaki özel ilişkinin AB düzeyindeki engellere takılma konusunda yaşadığı sorunları daha kolay aşmasına olanak sağlayacağından A. Merkel ve V. Putin tarafından oldukça memnun edici bir gelişme olmuştur.

A16'dan elde edilen bulgu (B16): İki liderin uluslararası krizlerin çözüm önerileri konusunda hemfikir olmaları uluslararası sorunlarda birlikte hareket etmek istediklerini yani

aynı tarafta yer aldıklarını göstermektedir. Bu durum özellikle çok kutuplu dünyada iki önemli aktörün güçlerini birleştirerek daha etkili olmak istediklerini de ifade etmesi açısından önemlidir. Ancak bu durum her iki liderin her konuda işbirliği yapacağı anlamına gelmemektedir. Neticede iki ülkenin de çıkarlarına ters düşen sorunlar mevcut olmakla birlikte işbirliklerinin derinleşmesini ve kalıcı olmasını istedikleri alan daha çok enerji özelinde olmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada liderler arasındaki ikili ilişkilerin enerji alanında AB'ye yansımaları üzerinden V. Putin ve A. Merkel'in lider özellikleri ile neo-klasik teorisinin birim seviye değişkenlerinden olan karar vericilerin algılamaları ve imajları açısından etkisi incelenmiştir. Buna göre öncelikle Almanya'nın her iki taraf açısından da arada kalmış bir pozisyonda olduğu görülmektedir. A. Merkel'in kişiliği gereği ihtiyatlı politikalar izlemesi hem AB içerisindeki konumu hem de Rusya ile gerçekleştirmiş olduğu enerji projeleri kapsamında sahip olduğu avantajları kaybetmek istemediğini göstermektedir. Rusya'da özellikle de V. Putin döneminde enerjinin stratejik bir dış politika aracı olarak kullanılması, AB ülkeleri tarafından Rusya'ya yönelik bakış açısını olumsuz etkilese de A. Merkel'in V. Putin'e yönelik bu konudaki tutumu, ikili arasındaki enerji ilişkisinin boyutundan dolayı çok sert olmamıştır. AB düzeyinde ve Birlik içerisinde devletlerce karşı çıkışlara ve Rusya'nın sahip olduğu enerji kartının güvenilir olmadığı iddialarına ve yerel düzeyde de yükselen seslere cevap olarak A. Merkel, ekonomide ve doğal gazda en büyük ortağı ve ithalatçısı konumunda olan Rusya'ya güvenerek meselenin sadece ekonomik boyutuna odaklanmıştır.

V. Putin'in A. Merkel'e güven veren ve her iki taraf açısından da karşılıklı fayda sağlayıcı ifadelerde bulunması ve iki ülke arasında pek çok alanda projelerin, anlaşmaların ve çalışmaların gerçekleştirilmesi konusunda birbirlerine vermiş oldukları mesajlar ile yapmış oldukları görüşmeler, iki liderin var olan tepkilere karşı enerji konusu özelinde kendi algılamaları doğrultusunda dış politika kararlarının gerçekleştirilmesinde ısrarcı davranmalarını sağlamıştır. Almanya açısından her ne kadar biraz kısıtlı nitelikte bir FPE B modeli senaryosu söz konusu olsa da A. Merkel ve V. Putin arasındaki ilişki ve lider özellikleri gereği, bu alandaki dış politika kararlarının alınmasında ve uygulanmasında lider algılamaları baskın olmuştur. A. Merkel'in var olan kısıtlamalara karşı enerji bağımlılığı sorununun siyasi boyutunu görmezden gelecek şekilde kararlar alması ve önceliğin enerji

ihtiyacının yeterli, güvenli ve ekonomik bir şekilde karşılanması yönünde yapmış olduğu açıklamalar, AB'nin ortak dış enerji politikası ile birlikte transit ülkelerce de ülkesel çıkarlarını önde tuttuğunu göstermiştir. Bu noktada uluslararası alanda önemli düzeyde enerji gücünü elinde tutan Rusya ile teknolojik ve ekonomik anlamda gelişmiş, etkin bir aktör gücüne sahip Almanya'nın birbirlerinden sağladıkları fayda derecesi diğer aktörlerin dışarıda bırakılmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum iki ülke liderinin, bazı olumsuz istisnalar mevcut olsa da genelinde birbirlerine yönelik olumlu tavır sergileyerek ve enerji alanındaki ilişkileri derinleştirici nitelikte dış politika kararlarını alarak var olan kısıtlamalara karşı başarılı bir şekilde uyguladıklarını göstermiştir.

Lider özellikleri dâhilinde incelenen görüşmeler, toplantılar ve liderlerin açıklamaları, V. Putin ile A. Merkel arasında enerji özelindeki işbirliğinin her iki ülke açısından da karşılıklı fayda sağlayıcı ve ulusal menfaatlerce diğer seçeneklere göre daha makul olmasından dolayı ikilinin bu alanda özellikli bir ilişki geliştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuca ulaşılmasında ya da sonucu şekillendiren en önemli etkenlerden bir tanesi; liderlerin birbirleri hakkındaki algılamaları ile beraberinde bu algılamının temelinde de liderlerin kişisel özelliklerinin büyük bir payı olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ak, Ö. (2012). *Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan*. 20 Ekim 2019 tarihinde https://abs.cu.edu.tr/Dokumanlar/2016/IR%20344/323593956_ak2012.pdf erişildi.
- Angela Merkel'in Sırrı. (22 Eylül 2013). *Aljazeera*. 1 Eylül 2019 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/angela-merkelin-sirri> erişildi.
- Başlamış, C. (20 Ocak 2007). Merkel ve Putin Soçi'de buluşuyor. *DW*. 1 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/merkel-ve-putin-soçide-buluşuyor/a-2519887> erişildi.
- Beck, J. (5 Eylül 2005). Almaya ve Rusya'nın pahalı boru hattı. *DW*. 5 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/almanya-ve-rusyan%C4%B1n-pahal%C4%B1-boru-hatt%C4%B1/a-2527847> erişildi.
- Berenskoetter, F., & Williams, M. J. (2007). *Power in World Politics*: Taylor & Francis. 22 Şubat 2019 tarihinde https://books.google.com.tr/books?id=vNK6Tisyl_8C erişildi.
- Coal phase-out will increase German need for gas, says Merkel. (23 Ocak 2019). *Climate Home News*. 18 Eylül 2019 tarihinde <https://www.climatechangenews.com/2019/01/23/coal-phase-will-increase-german-need-gas-says-merkel/> erişildi.
- Congratulations to Ursula von der Leyen on her election as European Commission President. (17 Temmuz 2019). *Events*, 16 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/61006> erişildi.
- Dempsey, J. (6 Aralık 2018). Angela Merkel needs to send a tough message to Moscow. Here's how. *The Washington Post*. 28 Eylül 2019 tarihinde

- <https://www.washingtonpost.com/opinions/2018/12/06/angela-merkel-needs-send-tough-message-moscow-heres-how/> erişildi.
- Dmitry Medvedev took part in a ceremony marking the start of construction of the Nord Stream gas pipeline's underwater section. (9 Nisan 2010). *Events*. 5 Ekim 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/83/events/7408> erişildi.
- Eddy, M. (18 Ağustos 2018). Merkel and Putin Sound Pragmatic Notes After Years of Tension. *The New York Times*. 27 Eylül 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2018/08/18/world/europe/merkel-putin-russia-germany.html> erişildi.
- Federal Minister for Economic Affairs and Energy. 18 Eylül 2019 tarihinde <https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-government/cabinet/peter-altmaier> erişildi.
- Firoozabadi, J. D. ve Ashkezari, M. Z. (20 Mayıs 2016). Neo-classical Realism in International Relations. *Canadian Center of Science and Education*. 12(6). 95-99. 1 Eylül 2019 tarihinde doi: 10.5539/ass.v12n6p95 erişildi.
- Greetings to participants of presentation of course book Russia and Germany: Landmarks in the Shared History and Collective Memory of the 18th–20th Centuries. (9 Temmuz 2019). *Events*. 17 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/60977> erişildi.
- Karasz, P. Germany Imports Gas From Russia. But Is It a ‘Captive’? (11 Temmuz 2018). *The New York Times*. 27 Eylül 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2018/07/11/world/europe/trump-germany-russia-gas.html?action=click&module=RelatedCoverage&pgtype=Article&region=Footer> erişildi.
- Kitchen, N. (2010). *Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation* .36(1), ss.117-143. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990532>.
- Krause, H. (2 Ocak 2006). Sekizler Grubu’nun yeni başkanı Rusya. *DW*. 4 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/sekizler-grubunun-yeni-baskanı-rusya/a-2522717> erişildi.
- Launch ceremony for Nord Stream gas pipeline. (8 Kasım 2011). *Events*. 5 Ekim 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/83/events/13424> erişildi.
- Lobell, S. E., Ripsman, N. M. ve diğerleri. (2009). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*: Cambridge University Press. https://books.google.com.tr/books?id=AW4fniqn_koC.
- Maniei, A. (2015). Leadership analysis of Vladimir Putin. *Academia*. 1-48. 22 Ekim 2019 tarihinde https://www.academia.edu/23088968/Leadership_analysis_of_Vladimir_Putin erişildi.
- Meeting with Gazprom CEO Alexei Miller. (12 Mart 2019). *Events*. 4 Ekim 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/events/president/news/60052> erişildi.
- Meeting with German Chancellor Angela Merkel. (29 Haziran 2019). *Events*. 17 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/60853> erişildi.
- Moskova, AB’ye enerji güvencesi vermedi. (21 Ekim 2006). *DW*. 3 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/moskova-abye-enerji-guvencesi-vermedi/a-2520358> erişildi.
- Ohr, D., & Oscarsson, H. (2003). *Leader traits, leader image and vote choice*. Paper presented at the Annual Conference of the European Consortium of Political Research, Marburg. 1-29. 9 Eylül 2019 tarihinde http://www.dieter-ohr.de/download/ohr_oscarsson_ecpr.pdf erişildi.
- “Putin yabancı dillerini konuşuruyor”. (11 Nisan 2016). *Sputnik*. 15 Kasım 2019 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201604111022068551-putin-yabanci-dil/> erişildi.

- “Putin’den çağrı”. (15 Ekim 2007). *DW*. 3 Ekim 2019 tarihinde <https://www.dw.com/tr/putinden-çağrı/a-2825950> erişildi.
- Rathbun, B. (2008). A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism. *Security Studies*, 17(2), ss.294-321. <https://doi.org/10.1080/09636410802098917>.
- Rettman, A. (18 Şubat 2019). Merkel defends Russia ties, ridicules Trump on cars. *News*. 26 Eylül 2019 tarihinde <https://euobserver.com/foreign/144190> erişildi.
- Rinke, A. ve Soldatkin, V. (18 Ağustos 2018). Tough talks, no agreements at Merkel, Putin meeting near Berlin. 17 Eylül 2019 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-germany-russia/tough-talks-no-agreements-at-merkel-putin-meeting-near-berlin-idUSKBN1L22B2> erişildi.
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W. ve diğerleri. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*: Oxford University Press. https://books.google.com.tr/books?id=2d_eDAAAQBAJ.
- Russian Energy Week International Forum. (3 Ekim 2018). *Events*. 18 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58701> erişildi.
- Samuel, J. (18 Şubat 2019). Merkel's defence of Russia's 'energy weapon' pipeline shows she will always put Germany ahead of the EU. *The Telegraph*. 1 Ekim 2019 tarihinde <https://www.telegraph.co.uk/business/2019/02/18/merkels-defence-russias-energy-weapon-pipeline-shows-will-always/> erişildi.
- Shuster, S. (18 Şubat 2019). Russia and China are Driving a Wedge Between Estranged U.S. and Europe. 25 Eylül 2019 tarihinde <https://time.com/5531770/munich-security-conference-mike-pence-angela-merkel-china-russia/> erişildi.
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (29 Ağustos 2019). *Events*. 15 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/events/president/news/61398> erişildi.
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (17 Temmuz 2019). *Events*. 16 Eylül 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/61005> erişildi.
- That time Putin terrified Merkel with his dog, and other reasons they won't get along at G20 summit. (4 Temmuz 2017). *South China Morning Post*. 1 Ekim 2019 tarihinde <https://www.scmp.com/news/world/russia-central-asia/article/2101164/time-putin-terrified-merkel-his-dog-and-other-reasons> erişildi.
- Ursula von der Leyen kimdir: Avrupa Komisyonu başkanlığı için aday gösterilen Alman siyasetçi. (3 Temmuz 2019). *BBC NEWS*. 16 Eylül 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48853940> erişildi.
- Vladimir Putin denies setting his dog on Angela Merkel. (30 Eylül 2019). *The Telegraph*, 1 Ekim 2019 tarihinde https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/12094074/Vladimir-Putin-denies-setting-his-dog-on-Angela-Merkel.html?utm_campaign=Echobox erişildi.